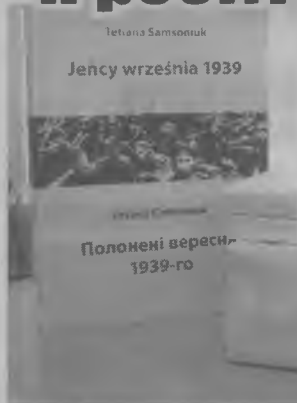

«Я робитиму цим людям монумент...»

Більше 10 років Тетяна Самсонюк досліджувала архівні документи, вивчаючи забуті долі військовополонених поляків, репресованих на території Рівненщини в 1939–1941 рр. Згодом біографічні нариси про них почали з'являтися на сторінках тижневика «Волинський монітор», у рамках рубрики «Повернуті із забуття», яку веде пані Тетяна. Нині ж на основі цих досліджень була видана ціла книга під назвою «Полонені вересня 1939-го», презентація якої відбулася днями в Рівненському обласному краєзнавчому музеї.

Біографічні нариси про долі кадрових військовослужбовців та резервістів Війська Польського, репресованих на території Рівненщини, публікувались у тижневiku «Волинський монітор» протягом 2014-2016 років. Ще тоді, у листопаді 2014-го, коли Тетяна Самсонюк, головний спеціаліст відділу використання інформації документів Державного архіву Рівненської області, вперше звернулась до редакції з дивною пропозицією, у багатьох виникло запитання: чому саме про поляків? Зокрема головний редактор тижневика Валентин Ваколюк зізнався, що подумав тоді, чи не переслідує часом ця пані якоїсь меркантильної мети.

- Питаю: «Ви полька? Така вузька тематика...» І думаю, мабуть, хоче карту поляка, - напівжартома розповідає Валентин Ваколюк. – Проте, як виявилось, вона просто робить те, що ми забули робити. Ми допомагаємо один одному відкрити наше минуле, від якого ми були чітко і гарно відсепаровані у радянські часи. Адже таке враження, що співпрацю поляків і українців заморозили десь на рівні Козацької доби Богдана Хмельницького. І далі нічого спільного у нас не було. Ми одне одному невідомі. А робота Тетяни, у свою чергу, доповнює роботу дипломатів, які намагаються зрозуміти сьогодні, чого ми хочемо одне від одного.

Сама Тетяна Самсонюк впевнена: не варто ділити пам'ять на пам'ять про українців і пам'ять про поляків. Є пам'ять - про людей. І за будь-якою справою, паперами чи документами, до яких люди зазвичай відносяться досить скептично, ховається ціла людська доля, часто зламана, понівечена, забута. А найгірше, коли опрацювавши кілька томів справи, знаходиш у кінці акт про виконання вироку...

Тому вступними словами автора у першому номері, де публікувались нариси, були такі:

я. Тому що цих простих людей ми завжди чомусь ховаємо за офіційними або узагальнюючими термінами – жертви, народ і т.ін. І тому не бачимо окремої людини. Її родичів, втрачених родичів, діти на чужині ко-

і вони, звісно, не могли приділити увагу кожній людині настільки скрупульозно, як може дослідник. Можливо, в майбутньому ми могли б зробити таку книгу і по євреях, тому що біографічні нариси вже готові, і по чехах, бо їх небагато. Наразі ж робимо найбільший блок – по-

...полікувальних нарисів. Були такі: - Таким чином я хочу вшанувати пам'ять про тих людей і зробити їм такий пам'ятний знак, оскільки ми забуваємо про жертви радянських репресій, про те, скільки ми втратили – і українці, і поляки, і євреї. А на місцях, які мають бути сакральними, ми навіть познімали відповідні таблички з інформацією, що там знаходилося. Ми перестаємо про це говорити і очевидно тому ми дійшли до тієї межі, коли на нашу територію вже зазіхає інша держава і ми маємо неоголошену війну, - обурюється Тетяна Самсонюк. - Мені хотілося наголосити на цьому. І я уявляла, що таким чином я буду робити цим людям монумент.

Робота над справами військовополонених почалася ще у період підготовки кандидатської дисертації. Тоді пані Тетяна опрацювала 1000 кримінальних справ, і спочатку тема стосувалася загалом усіх національних груп, які проживали на території Рівненської області у 1939-41 рр. Але, як виявилось, із цієї тисячі 700 справ були на поляків, 250 на українців і 50 на євреїв. Тож такі само біографічні нариси дослідниця готувала і на українців та євреїв, проте поляків було найбільше, ці справи були різнопланові і об'єднувалися у певні тематичні групи.

- Я так само опрацювала чимало справ українців, зокрема тих, які були в «Просвіті», які з тих чи інших причин співпрацювали з польською владою, з розвідкою, поліцією, контрабандисти, які були в лавах Організації Українських Націоналістів. Але статистично було видно, що в 1939-41 роках репресії на Рівненщині в основному торкнулися поляків, тому основна моя увага була зосереджена на цій національній групі.

У «Волинському моніторі» опублікували більше 50 біографічних нарисів, з яких тематично було виокремлено 19, котрі й увійшли до книжки «Полонені вересня 1939-го». Це передовсім нариси про поляків, які потрапили до радянського або німецького полону, опубліковані в тижневику протягом 2015 року. І основне джерело, на яке спирається авторка, це документи радянських карально-репресивних органів, котрі зберігаються в Державному архіві Рівненської області та в обласному архіві управління Служби безпеки України.

- У мене було велике бажання вивести на авансцену цих історичних подій просту людину, таку само, як

...Якщо хочеш втратити родину, пішли на німецько-польську війну, не знаючи про своє майбутнє, втратили Батьківщину, яка була розділена між Німеччиною і Радянським Союзом. Але вони не втратили людської гідності, не втратили приналежності до конкретної нації. І це вони весь час показували своєю поведінкою у трудових таборах, в ГУЛАГах, спільною молитвою, спільними піснями, бесідами про майбутнє Польщі, якої на той час не було, вони попри все підтримували в собі ту польськість, - додає Тетяна Самсонюк.

Як розповіла Наталя Денисюк, заступник головного редактора тижневика «Волинський монітор», до друку книгу підготувала редакція, а фінансову підтримку надало Генеральне Консульство Республіки Польща в Луцьку та фундація «Свобода і демократія». Тексти у книзі розміщено двома мовами, польською і українською, там, де до нарису немає фото, лишили порожню рамку, тим самим підкреслюючи, що є сподівання колись віднайти і ці фото. Далі розміщено документи.

- Ми одразу попереджаємо, що в книзі можуть бути неточності, пов'язані, в першу чергу, з тим, що енкаведисти часом були неграмотні, часом їм було однаково, часом вони, не знаючи польської мови, записували так, як чули, відповідно виникали помилки. Тож можуть бути неточності у написанні прізвищ, населених пунктів, дати народження, адже часто люди також намагалися вберегти своїх рідних від радянських репресій і подавали неправдиві дані. Інколи родичі чи близькі дзвонять нам і звертають увагу на це, - пояснила Наталя Денисюк.

Сама ж книжка, за словами авторки, має три складові: наукову, документальну та емоційну. Тобто передовсім ви знайдете тут наукове дослідження про табір, його структуру, як він з'явився, його внутрішнє життя і різноманітні події на його території. Друга складова – це документальний блок на підтвердження поданої інформації, це копії архівних документів, протоколів, довідок, фотографії тощо. І третім, так би мовити, шаром книги є людський фактор. Адже жодна доля не пройшла непоміченою повз тих, хто готував книжку.

- Працюючи над кандидатською дисертацією, я відчувала потребу говорити про цих людей, бо опрацювала тисячу кримінальних справ. Проект «Реабілітовані історією» – це колосальний масштаб інформації,

бо їх небагато. Наразі робимо найбільший блок – поляки, - говорить Тетяна Самсонюк.

Серед тих, чиїми долями протягом останніх років живе дослідниця, - імена Кароля Белякова, Мечислава Квятковського, Тадеуша Леховича, Ципріяна Ліберу та десятки інших невідомих та забутих особистостей. Проте історії деяких з них виявляються вартими цілих художніх оповідань чи навіть романів. Такою драматичною і зворушливою є історія Кароля Белякова, звичайного хлопця із простої родини, що працював кочегаром парової машини і захоплювався спортом. У 1937 році він одружився і майже одразу був призваний на німецько-польську війну. У Ковелі він потрапив у радянський полон, потім на Шепетівку, а потім у табір на території Рівненської області. Це був енергійний та емоційний хлопець, який весь час обурювався на те, що українці не підтримали поляків, мовляв, багато хто з них чекали радянську владу і не підтримали Польщу. Він завжди говорив те, що думав і не завжди висловлювався цензурно, особливо на адресу влади зрадників Батьківщини. І врешті за такі розмови його було піддано під військовий трибунал. Відтак Кароль потрапив до рівненської в'язниці, де його було засуджено до 8 років позбавлення волі. А в 1941 році він був амністований як польський громадянин і потрапив до Армії Андерса. Пройшовши Палестину, Індію, Ірак, битву при Монте-Кассіно, лише у 1987 році Кароль знову побачив свою кохану дружину. Дізнатись подробиці цієї історії редакції допомогла жінка, яка особисто знала Кароля, адже його дружина Марія Белякова була її нянькою. Побачивши нарис в газеті, Барбара Рацик (Терлятко) і розповіла історію Кароля Белякова. З її слів і стало відомо, як склалася подальша доля Кароля після війни.

Книгу «Полонені вересня 1939-го» можна буде безкоштовно завантажити у pdf-форматі на сайті: www.monitor-press.com. Нині пані Тетяна продовжує вести рубрику «Повернуті із забуття», і сьогодні вона присвячена діячам польського антирадянського підпілля в 1939-40 роках. У подальшому дослідниця сподівається видати продовження – книжки, які висвітлюватимуть трагічні долі поляків, євреїв, українців, чехів, репресованих радянським режимом.

Ангеліна НЕПОМНЯЦА